

ՀՏԴ՝ 908

Ա Ջ Գ Ա Գ Ր Ա Վ Ա Ն ՈՒՂՂՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՆԵՑՈՂ
ՑՈՒՑԱՂՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԻՆՔՆՈՒԹՅԱՆ
ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ

Լիաննա Գևորգյան

ՀՀ ԿԳՄՍՆ պատմամշակութային արգելոց-թանգարանների և
պատմական միջավայրի պահպանության ծառայություն

Բանալի բառեր՝ *թանգարան, ցուցադրություն, ինքնություն, ազգագրություն, հիշողություն, ժառանգություն, հավաքածու, հաղորդակցական միջավայր, թանգարանային առարկա, ոչ նյութական մշակույթի տարր:*

Հոդվածում քննարկվել են սոցիալական հիշողության պահպանման ինստիտուտներից մեկի՝ թանգարանի, մասնավորապես, ազգագրական հավաքածուներ պահող և հանրահոշակող թանգարանների տեղն ու դերը ինքնության, մասնավորապես ազգային ինքնության ձևավորման, պահպանման կամ ակտիվացման գործում:

Հոդվածում ներկայացված խնդիրը հատկապես արդիական է այսօր, երբ հասարակության մեջ ավելի հաճախ է նկատվում հետաքրքրության աճ իր արմատների ու ինքնության նկատմամբ: Թանգարանը դիտարկվում է որպես մշակույթի հիշողության պահպանման յուրատեսակ վայր, որտեղ ներկայացված ցուցադրության, իրականացված կրթամշակութային գործունեության միջոցով այն փոխանցվում է սերնդեսերունդ և ներագրում անձի մտահորիզոնի ընդլայնման, զգացողությունների ակտիվացման, արժեհամակարգի, բարոյական նորմերի, գեղագիտական ճաշակի, ինքնության, այդ թվում՝ ազգային ինքնության ձևավորման վրա:

Նախաբան. Մարդու արժեքային համակարգը ձևավորվում է որոշակի պատկերացումների ու տեղեկատվության հիման վրա, որոնք տրամադրվում են հասարակության՝ ընտանիքի, հարազատների և ընկերների, դպրոցների, լրատվամիջոցների և վերջապես թանգարանների կողմից¹: Մի շարք հետազոտողներ արվեստի և կրթական համակարգի, այդ թվում՝ թանգարանի², արխիվի, գրադարանի սոցիալական ժառանգության մեխանիզմ ու գործառույթներից մեկն են համարում մշակույթի փորձի ոչ գենետիկական պահպանումն ու փոխանցումը: Թանգարանային հավաքածուների հիմք հանդիսացող ազգագրական արտեֆակտների ուսումնասիրությունն ազգաբանության և թանգարանագիտության տեսանկյունից՝ մշակույթը կրողից անբաժան և իր կենցաղավարման միջավայրում, փաստում է այն հսկայական տեղեկատվական դաշտի առկայությունը, որն իր մեջ կրում է թանգարանային առարկան: Ուսումնասիրվելուց և ողջ տեղեկատվության բացահայտումից հետո թանգարանային առարկաներն ու ոչ նյութական մշակույթի տարրերը դառնում են հավաքածուների հիմք, իսկ դրանցից առավել արտահայտիչները՝ ժամանակի ընթացքում նաև ազգային ինքնության խորհրդանիշներ:

Թանգարանային միջավայրի յուրահատկությունն է, որ այն հնարավորություն է ընձեռում միավորելու հաղորդակցման երկու՝ արտաքին (մշակութային երկխոսություն) և ներքին (իմ վերաբերմունքն անցյալի նկատմամբ) ձևերը: Հենց այս համատեքստում էլ թանգարանը դիտարկվում է որպես ազգային մտահայեցողության և ինքնության ձևավորման միջավայր: Առաջին հերթին խոսքը վերաբերում է մասնագիտացված ազգագրության թանգարաններին և ազգագրական հավաքածուներ ու ցուցադրություններ ունեցող թանգարաններին, որոնք ավելի քիչ են ուսումնասիրված, քան գեղարվեստական, պատմության և այլ տիպի թանգարանները:

Ազգագրության արդի նվաճումների ու թանգարանային աշխատանքի երկարամյա փորձի համադրումը հնարավորություն են ընձեռում եզրակացնելու,

¹ **Шнирельман В. А.** Введение в дискуссию. Историко-этнографический музей: Презентация традиции или репрезентация конструкции? // ЭО, 2010, № 4, с. 6.

² **Равикович Д. А.** Социальные функции и типология музеев // Музееведение. Вопросы теории и методики, М., 1987, с. 11.

որ ազգագրական թանգարանը, հենվելով պատմական³, հնագիտական⁴ և հասարակագիտական⁵ սկզբնաղբյուրների կամ այլ կերպ ասած՝ արտեֆակտային տեղեկատվության վրա, ի գործու է խմբավորելու և ուսումնասիրելու ինչպես անցյալի, այնպես էլ արդի մշակույթը⁶, առկա իրականությունը հասարակության «հիշողության համակարգում»⁷ ներառելու, ապա և պահպանելու համար: Մա իր հերթին, ժամանակի ընթացքում, հնարավորություն կտա ընդհանրացումներ անելու մշակույթի հնագույն արմատների ու արդի զարգացումների փոխկապակցվածության մասին և կնպաստի ներկայացնելու վերջիններիս դերն ազգային ինքնագիտակցության ու աշխարհայացքի հարափոփոխ գործընթացի համատեքստում:

Թանգարանային սկզբնաղբյուրը իր վերջնական արտահայտությունը ստանում է ցուցադրություններում և հրատարակությունների մեջ հավաքածուի ներկայացված օրինակներով: Ազգագրական գիտության նվաճումների և առկա փաստական նյութի հիման վրա ազգագրագետ-հետազոտողի և թանգարանային աշխատողի կողմից մեկնաբանված թանգարանային առարկայի տեղեկատվական ներուժը դառնում է հավաքածուի ժամանակավոր ներկայացվող հատվածի՝ թանգարանային ցուցադրության գիտական և գեղարվեստական նախագծի հիմքը: Մեկ թեմայի գաղափարի շուրջ միավորված ու մեկնաբանված և մեկ տարածքում ցուցադրված բնօրինակ թանգարանային առարկաները վերածվում են պահպանված հիշողության առարկայացված վկայությունների՝ ձևավորելով այն հաղորդակցական նշանային միջավայրը, որ ներազդում է այցելուի ազգային ինքնության ձևավորման ու ակտիվացման վրա:

Տրանսիացի պատմաբան, «հիշողության վայրեր» հասկացության հեղինակ Պիեռ Նորան թանգարաններն անվանում է «հիշողության սիմվոլիկ օբյեկտներ»,

³ **Նահապետյան Ռ.**, Հույն աշխարհագիր Ստրաբոնի ազգագրական տեղեկությունները Հայաստանի և հայերի մասին // ՀՀ ԳԱԱ «Պատմաբանասիրական հանդես» (հետայսու՝ ՊԲՀ), 2015, № 1, էջ 208-230:

⁴ **Նահապետյան Ռ.** Հայ ազգաբանական մտքի սկզբնավորումը // ՊԲՀ, 2011, N 3, էջ 132-148:

⁵ **Коган М. С.** Философия культуры, СПб., 1996, с. 206.

⁶ **Баранова И. И.** Этнография и музей // Museum, М., 1983, № 139, с. 48; **Галкина Е. Л.** Этнографические источники в музее: проблемы интерпретации, М., 1998, **Бромлей Ю. В.** Современные проблемы этнографии (очерки теории и истории), М., 1981, с. 355-356.

⁷ **Мастеница Е. Н.** Информационный потенциал музейного предмета: этнокультурный аспект//Музей. Традиции. Этничность, XX-XXI вв., Материалы международной научной конференции, посвящ. 100-летию Российского Этнографического музея, СПб., Кишинёв: Nestor-Historia, 2002, с. 328-330.

«հավերժության պատրանք», «հիշատակի նյութականացում»⁸: Հիշողության տեսակների մեջ փորձի և անցյալի մասին տեղեկությունների փոխանցումն իրականացնում են պատմական և վերջինիս անբաժանելի մասը հանդիսացող մշակութային հիշողությունները⁹:

Հիշողությունից պատմություն տանող թանգարանային ցուցադրությունում յուրաքանչյուր սոցիալական խումբ ինքնաբերաբար վերաիմաստավորում է սեփական պատմությունը, ինչն արդյունքում ևս հանգեցնում է ինքնության ձևավորման¹⁰: Թանգարանային առարկաների միջոցով պատմության, պատմական և մշակութային հիշողության սերնդեսերունդ փոխանցումը միշտ եղել է և կմնա յուրաքանչյուր, այդ թվում՝ ազգագրական հավաքածուներ ունեցող թանգարանի գործունեության հիմնաքարը: Այդ իսկ պատճառով թանգարանագիտական գրականության մեջ անհրաժեշտ է, որ դիտարկվեն այնպիսի հասկացություններ, ինչպիսիք են պատմական ինքնագիտակցությունը և դրա հետ անմիջականորեն կապված՝ պատմական և սոցիալական (կոլեկտիվ) հիշողությունները¹¹:

Ուստի, եթե պատմության թանգարանները ժամանակների հաջորդական փոխկապակցվածությունը ներկայացնում են պատմական իրադարձությունների վերլուծությամբ, ապա ազգագրության թանգարանները, փաստերի հիման վրա բացահայտելով առանձին երևույթների արմատները, նույն իրականացնում են՝ ավանդական անցյալը ժամանակակից մշակույթի հետ կապելով: Այսպիսով, ազգագրության թանգարանի խնդիրն է ապահովել «մշակութային ժառանգականությունը»¹² և անցյալի ավանդույթները, երբեմն վերափոխված ձևով փոխանցել ներկա և ապագա սերունդներին: Ըստ այդմ, կարելի է եզրակացնել, որ թանգարանը, ազգագրական հավաքածուի և դրա միջոցով կազմակերպված ցուցադրության շնորհիվ, սերնդեսերունդ փոխանցվող պատմական հիշողությունը փոխակերպում է կոլեկտիվ (սոցիալական) հիշողության:

Որոշ հետազոտողներ ազգագրության թանգարանի ցուցանմունքները (որոնց նմանակները տեսել ենք տատիկի տանը) կամ մանկության սիրված գիրքը կապում են հիշողության սոցիալական շրջանակների¹³՝ հիշողությունների աշխուժացման, հիշողությունների արթնացման (անցյալին դիմելը¹⁴, որպես յուրօրինակ

⁸ Нора П., Озуф М. и другие Франция – память, СПб., 1999, с. 20-30.

⁹ Մարության Հ. Տ., Հիշողության դերն ազգային ինքնության կառուցվածքում, Եր., 2006, էջ 24:

¹⁰ Нора П., Озуф М. и другие, նույն տեղում, էջ 32:

¹¹ Ассман Ян Культурная память. Письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности (пер. с немецкого М. М. Сокольской), М., 2004, с. 50-59.

¹² Նույն տեղում, էջ 15.

¹³ Хальбвакс М Социальные рамки памяти, М., 2007, с. 119.

¹⁴ Ассман Ян նշվ. աշխ., էջ 15:

ներքին երիտասարդացման գործընթաց¹⁵), ինչպես նաև հիշողության էթնոհոգեբանական առանձնահատկությունների հետ¹⁶, որոնցով բացահայտվում են յուրաքանչյուր ազգին բնորոշ հատկանիշները՝ արտացոլված սովորությունների, ավանդույթների, ապրելակերպի, ժողովրդական բանահյուսության մեջ: Այս ամենն ամրագրվում է թանգարանի համապատասխան բաժինների աշխատողների կողմից և հանրահռչակվում ազգագրական ցուցադրությունների միջոցով:

Թանգարանի գործունեության հետ անուղղակիորեն կապված է հաղորդակցական հիշողությունը¹⁷, որը հիմնված է հասարակության կողմից ստեղծված որոշակի պատկերացումների վրա¹⁸: Իր անցյալի վերականգնման համար անձը հաճախ ստիպված է անդրադառնալ «օտար, հարակից» հիշողությունների (բանավոր ավանդված պատմությունների, իրադարձության անմիջական մասնակիցների «կենդանի հիշողությանը», ականատեսների անմիջական փորձի փոխանակմանը, միջանձնային հարաբերություններին): Դրանք փոխանցվում են կա՛մ սերնդեսերունդ, կա՛մ հասարակության որոշակի զանգվածի ներսում¹⁹, այսինքն՝ դա ոչ նյութական ժառանգության այն հատվածն է, որ ամրագրվում է թանգարանի աշխատողների կողմից և ցուցադրվում է ազգագրական բնույթի ցուցադրություններում:

Այսպիսով, նյութական և ոչ նյութական մշակութային ժառանգության հիման վրա ստեղծված թանգարանային ազգագրական հավաքածուների ցուցադրությունները յուրահատուկ գիտագեղարվեստական հաղորդակցական միջավայր են, որտեղ վերականգնվում է առարկայացված հիշողությունը:

Վերջին տարիներին թանգարանին՝ որպես սոցիալական հիշողության ինստիտուտի, առանձնահատուկ տեղ է հատկացվում՝ կապված հասարակության՝ իր արմատների ու ինքնության նկատմամբ աճող հետաքրքրության հետ: Այս դեպքում թանգարանը կարելի է բնորոշել որպես մշակույթի հիշողության

¹⁵ Хальбвакс М., նշվ. աշխ., էջ 119:

¹⁶ Le Vine R. A. Properties of culture: An ethnographic view, in "R. A. Shweder & R. A. Le Vine (Eds.), Culture theory: Essays on mind, self, and emotion", Cambridge 1984, pp. 67-87 (Cambridge University Press); D'Andrade R. A folk model of the mind, in "D. Holland & N. Quinn (Eds.), Cultural models in language and thought", Cambridge 1987, pp. 112- 148 (Cambridge University Press); Lillard A. Ethnopsychologies: Cultural Variations in Theories of Mind, "Psychological Bulletin", 1998, vol. 123, № 1, pp. 3-32; Налчаджян А.А. Основы этнопсихологии, Ер., 2003, с. 13-14; Соколов А.В. Общая теория социальной коммуникации. Социальная память. Виды памяти и мнемические действия, СПб., 2002.

¹⁷ Ассман Ян նշվ. աշխ., էջ 20:

¹⁸ Хальбвакс М. Коллективная и историческая память//Неприкосновенный запас, 2005, № 2-3 (40-41) «ebook» <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/ha2.html>

¹⁹ Репина Л. П. Культурная память и проблемы историкоописания (историографические заметки), М., 2003, с. 11.

պահպանման վայր, որտեղ ցուցադրության, կրթամշակութային գործունեության միջոցով այն փոխանցում է սերնդեսերունդ և ներագրում անձի մտահորիզոնի ընդլայնման, զգացողությունների ակտիվացման, արժեհամակարգի, բարոյական նորմերի, գեղագիտական ճաշակի, ինքնության, այդ թվում՝ ազգայինի ձևավորման վրա:

Ազգային ինքնությունը, ինչպես և ինքնության բոլոր դրսևորումները, ձևավորվում են անհատի կայացման ու սոցիալականացման ընթացքում²⁰, ինչը հնարավորություն է ընձեռում ներագդելու այդ գործընթացի վրա ազգագրական հավաքածուների հիման վրա իրականացվող թանգարանային (մշակութային, կրթական, գիտական և ցուցահանդեսային) աշխատանքների միջոցով: Ազգագրական հավաքածուներում ներկայացված են արժեքներ, որոնք բնութագրական են տարբեր պատմական ժամանակներում տարբեր ժողովուրդների կենցաղի ու մշակույթի համար: Դա հանգեցնում է ազգային ինքնության խնդրի հստակեցմանը, և «սեփական-օտար» տրամաբանական դիրքորոշումը միայն նպաստում է հայ ինքնության լիարժեք ձևավորմանը:

Այսպիսով, հիշողությունը՝ որպես ազգային ինքնության ձևավորման բաղադրիչ, կապող օղակն է ազգագրության թանգարանի՝ որպես հիշողության պահպանության ինստիտուտի և ազգային ինքնության ձևավորման գործընթացի միջև: Ավելին, ազգագրական թանգարանները և ազգագրական ցուցադրություններ ու հավաքածուներ ունեցող այլ բնույթի թանգարանները արդեն իսկ պահված հիշողության ակտիվացմամբ և հանրահռչակմամբ ավելի ու ավելի շատ տեղեկատվություն են փոխանցում և գիտակցության միջոցով ներագրում ազգային ինքնության ձևավորման և/կամ ակտիվացման գործընթացին:

Հայ ինքնության ձևավորման և ակտիվացման գործում ազգագրության, ինչպես նաև ազգագրական իրերի հավաքածուներ և ցուցադրություններ ունեցող թանգարանների արդի դերը պայմանավորված է մի քանի հանգամանքներով.

- Թանգարանը՝ որպես սոցիոմշակութային ինստիտուտ, կոչված է պատմամշակութային ժառանգության պահպանմանը, ուսումնասիրմանն ու փոխանցմանը և իր կայացման ընթացքում միշտ համարվել է ինքնության ձևավորման բաղադրիչներից մեկի՝ սոցիալական հիշողության պահպանման ու վերականգնման վայր:

Հայաստանի թանգարանների ազգագրական ուղղվածություն ունեցող ցուցադրությունները, որոնք ստեղծված են հիմնականում XXդ. երկրորդ կեսին, ըստ

²⁰ Эрикссон Э. Идентичность: юность и кризис, М., 2006. «ebook» <http://www.myword.ru>

հայեցակարգի չէին կարող ներառել ինտերակտիվության տարրեր և նախատեսված էին պասիվ դիտող-այցելուի համար: Ուստի, XXIդ. սկզբին անհրաժեշտություն առաջացավ արմատապես փոխել Հայաստանի թանգարանների և, մասնավորապես, ազգագրական բնույթի ցուցադրություններ ունեցող թանգարանների գործունեության մարտավարությունն ու ռազմավարությունը:

- XX դ. վերջի - XXI դ. սկզբի հասարակական կյանքի տնտեսական ու քաղաքական բարեփոխումների հետևանքով պատմաազգագրական թանգարանները զգալի փոփոխություններ կրեցին: Հայաստանում հասարակության դեմոկրատացման և գլոբալացման գործընթացների արդյունքում տեղի ունեցող սոցիալ-մշակութային փոփոխություններն իրենց հերթին մասամբ հանգեցրին հայ ինքնության «աղավաղմանը, աղճատմանը»: Սրանով պայմանավորված՝ խնդիր է առաջանում որոշակի շտկում մտցնել ժամանակակից աշխարհում թանգարանի առաքելության և նրա գիտական, կրթամշակութային, գիտացուցադրական գործունեության մեջ: Դա կնպաստի այնպիսի գիտելիքների ու հմտությունների ձեռքբերմանը, որոնք անհրաժեշտ են ազգային ինքնության մաս կազմող ներկայի ու անցյալի էթնոմշակութային ընկալումները զուգորդելու և զարգացնելու համար:

Սակայն ձևական նորարարությամբ կամ ցուցադրական պահանջվածությամբ հրապուրվելը կարող է հանգեցնել անցանկալի հետևանքների, եթե չպահպանվի ողջամիտ և հիմնավոր հավասարակշռությունը մշակույթի ու գործարարության, տեղեկատվության, գիտելիքի և հաճույքի, ժամանցի և անցողիկ շոուի կազմակերպման միջև: Պետք է մշտապես հաշվի առնել, որ ժամանակակից կյանքում ազգագրական արտեֆակտերն օգտագործվում են ոչ միայն թանգարաններում: «Հայկականության» բազմաթիվ խորհրդանիշներ թանգարանային սրահներից տեղափոխվել են բիզնես տարածք, ստեղծել ոչ գիտական «կենդանի» ցուցադրություն՝ հետաքրքրություն առաջ բերելով այցելուների շրջանում:

Որոշ դեպքերում վերականգնված կենցաղավարման միջավայրի գնահատականը, պատմաազգագրական նշանակությունը և ժամանակակից տարբեր հարթակներում թանգարանում պահվող ազգագրական իրերի նմանօրինակների, իսկ երբեմն էլ հենց մշակութային արժեքների լայն կիրառությունը հիմնված են ոչ այնքան առարկայի կամ իրադարձության գիտական արժեքը ճիշտ գնահատելու, որքան այցելուի հետաքրքրությունն ու երևակայությունը շարժելու համար կիրառված տարաբնույթ դիզայնի արվեստի լուծումների վրա: Դա հանգեցրել է ինչպես ազգային երանգավորում ստացած երևույթների շրջանառությանը, այնպես էլ կվազի (կեղծ) և պարաթանգարանների ու փորձարարական կառույցների (էքսպերիմենտալ) առաջացմանը:

Անհրաժեշտ ենք համարում շեշտել, որ թանգարանային ցուցադրությունների յուրահատկությունն ու արժեքը ներկայացվող բնօրինակ առարկաների հավաքածուներն են: Նման ցուցադրություններն այն հաղորդակցական միջավայրերն են, որտեղ, հաշվի առնելով նյութական և ոչ նյութական մշակույթի զարգացումն ու վերափոխումը ժամանակի ու տարածության մեջ, մի սերնդից մյուսին փոխանցվում է իրական տեղեկություն: Վերջինիս տարրերն են, որ հետագայում երբեմն վերածվում են հայ ինքնության խորհրդանիշների:

Ուստի, մշտապես պետք է նկատի ունենալ, որ ազգագրական բնույթի թանգարանային ցուցադրությունն այն միջավայրն է, որ թանգարանի կայացման ու գործունեության ողջ ընթացքում հիմք է հանդիսանում թանգարանի գիտականորեն հիմնավորված զանգվածային մշակութային, էթնոմանկավարժական գործունեության համար: Այն միշտ եղել է յուրահատուկ դաստիարակչական կրթօջախ, որը, իրականացնելով տարաբնույթ կրթամշակութային ծրագրեր (թեմատիկ էքսկուրսիաներ, դասախոսություններ, խմբակների պարապմունքներ, զանգվածային միջոցառումներ), մեծապես նպաստել է նյութական և ոչ նյութական մշակույթի տարրերի հանրահռչակմանը, սերնդեսերունդ փոխանցմանը՝ առանձնահատուկ նշանակություն ունենալով ազգային ինքնության ձևավորման գործընթացում:

Հայաստանի թե՛ ազգագրության և թե՛ ոչ մասնագիտացված թանգարաններն իրենց հաղորդակցական միջավայրն ակտիվորեն օգտագործում են գիտելիքներ, հմտություններ փոխանցելու, ազգային ավանդույթների նկատմամբ հարգալից վերաբերմունք սերմանելու, անհատի ստեղծագործական ունակությունները բացահայտելու և զարգացնելու, ազգային և սոցիալական ճիշտ ուղղվածություն ունեցող և ստեղծագործական մտածողությամբ անձ ձևավորելու, գիտակցության և ենթագիտակցության վրա ներազդող հուզական աշխարհ և արժեհամակարգ ստեղծելու համար, որի արդյունքում ձևավորվում է անհատի բարոյական, գեղագիտական և մշակութային-արժեքային կողմնորոշված ներաշխարհն ու ըստ այդմ՝ նաև ազգային ինքնությունը:

Պետք է արձանագրել նաև, որ Հայաստանի թանգարանները կրթամշակութային գործունեության հնարավորությունների միայն մի մասն են օգտագործում: Թանգարանային ժամանցը կարող է ներառել փորձարարական տարրեր, թանգարանային թատրոն, համերգներ, ավանդական և ոչ ավանդական տոնակատարություններ, խաղեր, հեռուստահաղորդումներ, հեռուստախաղեր, վիկտորինաներ և այլն: Կրթամշակութային գործունեության ակտիվացումը, այցելու-թանգարան հարաբերությունների վերանայումը, նոր ծրագրերի իրականացումը թանգարանը կդարձնի հաղորդակցական նոր և մեծ միջավայր՝ նպաստելով այցելուների թվի աճին, տարբեր տարիքային խմբերից բաղկացած լսարանի

ձևավորմանը, իսկ թանգարանների աշխատողները կարող են միջնորդ դառնալ գիտելիքների և հմտությունների սերնդեսերունդ փոխանցմանը՝ դրանով իսկ ներագդելով ոչ միայն մշակութային ժառանգության պահպանման, այլև ազգային ինքնության ձևավորման ու ակտիվացման վրա:

Վերջին տարիներին հայ ազգային ինքնության ակտիվացման արդյունավետ միջոց են դառնում թանգարանային և ոչ թանգարանային հարթակներում կազմակերպվող զանգվածային մշակութային միջոցառումները, որոնք ընդլայնել են Հայաստանի թանգարանների և պետական, հասարակական, մասնավոր կառույցների համագործակցությունը: Ազգային մշակութային տարրերի հանրահռչակումը ոչ թանգարանային հարթակներում չպարտադրող հանգստի կազմակերպման ձևով լուծում է կրկնակի խնդիր.

1. մշակույթը կրողների միջոցով գիտելիքների ու հմտությունների փոխանցում մի սերնդից մյուսին,

2. ազգային ինքնության ձևավորում, ակտիվացում:

Նոր, ժողովրդական փառատոնային ցուցադրության տարբերակը շարժուն է և փոփոխվող: Այն իրականացվում է ցուցանմուշների և ցուցադրման ձևերի ազատ ստեղծագործական ընտրությամբ՝ ազգաբանություն ուսումնասիրողներին տրամադրելով հարուստ հետազոտական նյութ և ներկայացնելով ազգագրական արտեֆակտների «վերակերպավորումը» սոցիալական փոփոխությունների և մշակույթների փոխազդեցության ներքո: Ազգային ինքնության տարրերն այդտեղ ներկայացվում են մշակութային կրողների կողմից, փոխհարստացվում հենց տեղում՝ միջոցառման ժամանակ՝ նպաստավոր պայմաններ ստեղծելով բնակչության թանգարանային հավաքածուների հետ հետագա հաղորդակցության համար: Այդպիսի ոչ ֆորմալ կրթությունը նպաստում է թանգարանից դուրս թանգարանային առարկաների միջոցով ազգային ինքնության ակտիվացմանը:

Եզրահանգում. Այսպիսով, ազգագրական հավաքածուներում, ցուցադրություններում, արտեֆակտներում և ոչ նյութական մշակութային տարրերում թաքնված տեղեկատվության բացահայտումը, համակարգումը, տիպաբանումը, ուսումնասիրումը, ցուցադրումը, հրատարակումը, օգտագործումը թանգարանային և ոչ թանգարանային զանգվածային կրթամշակութային միջոցառումների ժամանակ որոշակիորեն ազդում են արդի հայոց ինքնության ձևավորման և/կամ ակտիվացման գործընթացի վրա: Ազգագրության թանգարանները կարելի է համարել ազգային ինքնության ձևավորման ու ակտիվացման գործիքներից մեկը:

Այս առումով, թանգարանների աշխատակիցներն արդյոք գիտակցո՞ւմ են իրենց դերն արդի հայ ինքնության ձևավորման գործում: Ի՞նչ միջոցներ, գործունեության ոլորտներ, նոր մեխանիզմներ կան դրա իրականացման համար:

Արդյոք թանգարանները պատրաստ են ստանձնել այդ դերը՝ հաշվի առնելով XXI դ. նոր միտումները, պահանջներն ու մարտահրավերները:

ЭКСПОЗИЦИИ ЭТНОГРАФИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ СОВРЕМЕННОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ АРМЯН

Геворгян Л.П.

Ключевые слова: *музей, этнография, память, наследие, коллекция, коммуникационная среда, музейный предмет, элемент нематериального наследия.*

Национальная идентичность, как и все проявления идентичности, формируется в процессе развития и социализации индивидуума, что позволяет влиять на этот процесс через музейные (культурные, образовательные, научные и выставочные) проекты, реализуемые на основе этнографических коллекций. Музейные этнографические экспозиции, созданные на основе презентации подлинного материального и нематериального культурного наследия, представляют собой уникальную научно-художественную коммуникационную среду, в которой восстанавливается опредмеченная память. Оригинальные музейные предметы, объединенные единой темой и выставленные в едином пространстве, превращаются в опредмеченных свидетелей памяти, формируя символическую коммуникативную среду, которая влияет на формирование и активацию национальной идентичности посетителя.

Таким образом, изучение, систематизация, экспонирование, публикация, привлечение скрытой в этнографических коллекциях, экспозиции, артефактах и элементах нематериальной культуры информации, и презентация ее во время культурно-массовых мероприятий, определенно влияет на процесс формирования и / или активизации современной национальной идентичности армян, а музеи этнографии можно рассматривать как один из инструментов формирования и активизации национальной идентичности.

EXPOSITIONS OF ETHNOGRAPHIC PROFILE IN THE CONTEXT OF FORMATION OF MODERN NATIONAL IDENTITY OF ARMENIANS

Gevorkyan L. P.

Key words: *museum, ethnography, memory, heritage, collection, communication environment, museum object, element of intangible culture.*

National identity, as well as all manifestations of identity, are formed during the procedure of individual development and socialization, which allows influencing this

process through the museum (cultural, educational, scientific, and exhibition organizational) works based on ethnographic collections. Exhibitions of museum ethnographic collections of tangible and intangible cultural heritage are unique scientific-artistic environment in which object memory is restored. Originally combined and interpreted around a single idea, as well as exhibited in one area, the master objects turn into objective evidence of memory preservation, forming a communicative signalling environment that influences the formation and activation of national identity. Thus, the disclosure, systematization, study, display, publication, utilization of information hidden in ethnographic collections, exhibits, artifacts, and elements of intangible culture and its usage in museum or non-museum mass educational and cultural events, to a certain extent, affect the formation and activation of contemporary Armenian identity. Ethnographic museums can be considered as one of the tools that shape and activate national identity.

References

1. **Assman Yan** Kul'turnaya pamyat'. Pis'mo, pamyat' o proshlom i politicheskaya identichnost' v visokikh kul'turakh drevnosti (per. s nemetskogo M. M. Sokol'skoy), M., 2004 (**In Russian**).
2. **Baranova I. I.** Ethnografiya i muzey//Ethnograficheskie muzei: problemi i principii, Museum, № 139, 1983 (**In Russian**).
3. **Bromley Yu. V.** Sovremenniye problemi ethnografiy (oчерki teorii i istorii), M., 1981 (**In Russian**).
4. **Erikson E.** Identichnost': yunost' i krizis, M., 2006. <http://www.myword.ru> «ebook» (**In Russian**)
5. **Galkina E. L.** Ethnograficheskiye istochniki v muzeye: problemi interpretacii, M., 1998. (**In Russian**).
6. **Kagan M. S.** Filosofiya kul'turi. SPb., 1966 (**In Russian**).
7. **Khal'bvaks M.** Sotsial'niye ramki pamyati, M., 2007 (**In Russian**).
8. **Khal'bvaks M.** Kollektivnaya i istoricheskaya pamyat'//Neprikosnovenniy zapas (**In Russian**). <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/ha2.html>
9. **Marut'yan H. T.** Hishoghut'yan dern azgayin inqnut'yan karruts'vatsqum, Yerevan, 2006 (**In Armenian**).
10. **Mastenica E. N.** Informacionniy potencial muzeynogo predmeta: ethnokul'turniy aspekt // Muzey. Tradicii. Ethnichnost', XX – XXI vv., Materialy mezhdunarodnoy nauchnoy konferencii, posvyashch. 100-letiyu Rossiyskogo Ethnograficheskogo muzeya, SPb., Kishinyov, Nestor-Historia, 2002 (**In Russian**).
11. **Nalchadzhyan A. A.** Osnovy ethnopsikhologii, Yerevan, 2003 (**In Russian**).
12. **Nahapetyan R. R.** Huyn ashkharhagir Straboni azgagrakan teghekut'yunner@ Hayastani yev hayeri masin//PBH, 2015, № 1 (**In Armenian**).

13. **Nahapetyan R. R.** Azgagrakan teghekut'yunner P'avstos Buzandi «Hayoc patmut'yun» yerikum // PBH, 2013, № 1 (**In Armenian**).
14. **Nahapetyan R. R.** Hay azgabanakan mtk'i skzbnavorum@//PBH,2011, N 3. (**In Armenian**).
15. **Nahapetyan R. R.** Hay azgabanakan mtk'i skzbnavorum@//PBH, 2011, N 3 (**In Armenian**).
16. **Nora P., Ozuf M.** de Pûimež Ž., Vinok M., Franciâ – pamât', SPb., 1999 (**In Russian**).
17. **Ravikovich D. A.** Social'niye funkcii i tipologiya muzeyev//Muzeyevedeniye. Voprosy teorii i metodiki, M.,1987 (**In Russian**).
18. **Repina L. P.** Kul'turnaya pamyat' i problemi istorioopisaniya (istoriograficheskiye zametki), M., 2003 (**In Russian**).
19. **Sokolov A. V.** Obshchaya teoriya social'noy kommunikacii. Social'naya pamyat'. Vidi pamyati i mnemicheskiye deystviya, SPb., 2002 (**In Russian**).
20. **Shinirel'man V. A.** Vvedeniye v diskussiyu. Istoriko-ethnograficheskiy muzey: Prezentacionniye traditsii ili predstavitel'skiye konstrucsii?//JO, 2010,№ 4 (**In Russian**).

Ընդունվել է՝ 29. 01.2020
Գրախոսվել է՝ 06. 02. 2020
Հանձնվել է տպ.՝ 20. 11. 2020

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

Լիաննա ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ՝ պատմական գիտությունների թեկնածու, ՀՀ ԿԳՄՄՆ պատմամշակութային արգելոց-թանգարանների և պատմական միջավայրի պահպանության ծառայության գլխավոր ֆոնդապահ, ՀՊՄՀ-ի թանգարանագիտության, գրադարանագիտության և մատենագիտության ամբիոնի դոցենտ, էլ. հասցե՝ glp61@mail.ru